

EESTI PÕLLUMAJANDUSTEADUSE HÄLLIST JA SELLE ESIKLAPSEST JAKOB JOHNSONIST

J. Kuum

Põllumajandusteaduse juured ulatuvad kaugesse minevikku. Eestis hakati põllumajanduse arendamisest teaduslikel alustel rääkima eelkõige Tartu Ülikoolis ja Liivimaa Üldkasuliku ja Ökonoomilise Sotsioteedi väljaannetes. Nüüd on aga selgeks saanud, et neil aegadel oli ka üks eesti mees, kes jõudis põllumajandusteadlaste seisusesse ja kes on nii ühes kui teises valdkonnas teadusartikleid (paraku küll saksa ja vene keeles) avaldanud. See mees oli Jakob Johnson.

Jakob Johnson sündis 190 aastat tagasi 8. mail 1806 Viljandi mõisa Tusti karjamõisas, kus tema isa Juhan, kes oli sündinud pärisorjana, kuid jõudnud kupja seisusesse (Reimann, 1899). Varsti pärast Jakobi sündimist suri isa ja ema pidi loovutama sealse elukoha. Ema rentis Sürgavere mõisa kõrtsi ning abiellus seejärel uuesti. Noore Jakobi lapsepõlv kulgeski Sürgaveres. Ema oli oma aja kohta haruldane naine, kes oskas lugeda ja kirjutada ning andis algõpetust ka Jakobile. Kuna kõrts oli rahaallikaks, siis jõudis ema panna poja Viljandisse Obermülleri algkooli. Kui poiss oli saanud 16-aastaseks, siis võttis ta vastu Viljandi mõisa rentniku toapoi si kohas. Siin sai ta õpetust ka mõisa raamatupidajalt M. G. Kaplickilt, kelle abiliseks ta ka varsti tööle asus. Edasi siirdus ta Vastemõisa raamatupidajaks ja kogukonnakirjutajaks, kellenä viis läbi ka Vastemõisa valla 1826. a. revisjoni (hingeloenduse). Pärast seda oli Viljandi sillakohtu kantselei töötaja. Seejärel (1829) asus Tartu Ülikoolis õppima põllumajandust, koostades siin dr. Fr. Schmalzi juhendamisel töö, milles ta põhjendab kolmeväljakülvikorra ebaökonoomsust ja soovib viljavaheldusega mitmevälja külvikorra rakendamist (Johnson, 1830). Selle uurimuse alusel otsustati ta ülikooli lõpetamine (1833) filosoofiakandidaadi kraadiga põllumajanduse erialal. Pärast maamõõtjaeksami sooritamist oli J. Johnson riigiteenistuses Kuramaal maamõõtjana ja -hindajana (1834...1841) Siin kirjutas ta mitmed tööd maamõõtmise ja maakorralduse ning agronoomia alal (Johnson, 1835, 1837, 1839, jt.), millest mõned on tõlgitud ka vene keelde (Johnson, 1840, 1846, 1862). Siin koostas ta käsikirja taimede toitumisest, mille põhjal omistas Jena ülikool talle (1840) filosoofiadoktori kraadi põllumajanduse erialal ning hiljem Peterburi ülikool agronoomiamagistri kraadi (Johnson, 1844). Selle raamatu sissejuhatuses antakse ülevaade taimede toitumisõpetusest ja ajaloolises järjestuses sellealastest õpetlastest, nagu Pristley, Saussure, Sennebier, Wiegmann, Thaer, Liebig jt. Raamatu teine osa on pühendatud kultuurtaimede toitumisele. Siin käsitletakse Liebigi õpetust, viljavaheldusega külvikordi jne. Kuna J. Johnson oli üles näidanud oma ulatuslikke teadmisi, kutsus (1841) Peterburi Vaba Ökonoomiline Selts ta Peterburgi ja võttis oma liikmeks. Siin näitas ta suurt aktiivsust ja produktiivsust, kusjuures tema peamiseks tööks kujunes seltsi poolt väljaantava ajakirja *Mittheilungen der Kaiserlichen freien ökonomischen Gesellschaft zu St. Petersburg* toimetamine kogu selle ilmumisaasta (1844...1864) kestel. Siin avaldas ta suure osa põllumajandusliku sisuga kirjutisi. Eriti ajakirja viimased aastakäigud sisaldasid (enamasti anonüümselt) kaastõid tema enda sulest. 1850ndail aastail oli tal Peterburis ka oma trükikoda, milles hiljem eelnimetatud ajakiri trükiti. Selle ajakirja teaduslikku taset peeti üldiselt kõrgeks, mistõttu seda telliti rohkesti välismaale. Johnson oli ka paljude (üle 30) välismaa teaduslike- ja põllumajandusseltside kirjavahetajaliige. Samuti oli ta Õpetatud Eesti Seltsi liige. Viimasel paaril eluaastal kuulus ta Peterburi eesti patriootide ringi, tundes hästi J. Kölerit, C. R. Jakobsoni, P. Karelli jt. Ka Jakobson sai põllumajandusalast õhutust ja teadmisi nii J. Johnsoni töödest kui ka temaga isiklikul kokkupuutumisel.

Suur osa J. Johnsoni töödest käsitlesid mehhaniseerimise ja ratsionaliseerimise küsimusi, propageerisid agrotehnika uusi saavutusi, mineraalväetisi, kartulikasvatust, linatöötlemise moderniseerimist, piirituse ja linnase valmistamist jne (Johnson, 1841, 1844, 1846, 1859). Märkimisväärne on, et tema sulest ilmus Venemaal esimesena pikem ja põhjalikum ülevaade ning õpetus drenaa)kuivendusest (Johnson, 1852). Suurt tähelepanu pööras J. Johnson Eesti ja Liivimaa olude ja siinsete maaparandusalaste saavutuste tutvustamisele (Johnson, 1850, 1859, 1860), samuti hobusekasvatusele ja selle parandamisele (Johnson, 1853, 1855). Peale teoreetiliste teadmiste kasutas J. Johnson oma kirjutistes ka oma põllumajandusalaseid praktilisi kogemusi, mida ta oli omandanud nii Baltimaal talurahvaga suheldes ja siinse põllumajanduse olukorda tähele pannes kui ka rohketele õppereisid kodu- ja välismaal (Johnson, 1844, 1857, 1860, 1861). J. Johnson kritiseeris teoorjuslikku süsteemi ja astus välja suurmajandite vastu. Ta eelistas talusid ning pidas neid mõisatest otstarbekamateks. Tema arvates on talus võimalik maad hoolikamalt harida, sest ainult peremees teeb seda nii hästi ja põhjalikult kui üldse võimalik. Ka astus ta välja talude liigse tükeldamise vastu. Talu maksimaalseks suuruseks pidas ta 30 tiinu (32,78 ha). Sellise talu suuruse korral saab peremees ise

põllul kaasa töötada, mis tema arvates on tingimata vajalik. Seega oli ta talumajanduse pooldaja ja suurmajandite (mõisate) kritiseerija (Johnson, 1860, 1862; Kuum, 1976).

J. Johnson (1857) avaldab hea ülevaate Inglismaa põllumajandusest, suhtudes pooldavalt selle kapitalistlikku iseloomu ning ühtlasi märgib, et põllumajanduse reformimisel ei tohi unustada talurahvast (Johnson, 1857). Venemaa põllumajanduses leiab ta suuri puudusi ning kritiseerib siin kasutatavat kolmeväljakülvikorda (Johnson, 1861).

Oma Tartu Eesti Põllumeeste Seltsis peetud kõnes (16. juulil 1870) ütles põllumajandusteaduse kohta Carl Robert Jakobson: *Viimasel paarikümnel aastal on küll ka ju meie maal hakatud teaduse najal toimetatud põllutööd nägema, aga meie teame väga hästi, et selle eest kõigepealt üht eesti õpetatud meest, dr. Johnsoni, peame tänama, kelle kirjad (raamatud – J. K.) küll saksa keeli on kirjutatud, aga siiski eesti rahva auks langevad. Sel viisil näitab, kui tahaks meid ju historia oma sõrmega seepeale juhtida, et eesti rahval ja Eestimaal ka põllutöös üksi eesti meeste käest õnnistust tuleb loota* (minu sõrendus – J. K.)

J. Johnson suri Peterburis 1. aprillil 1865.

Kirjandus

- Jakobson, C. R. Kuidas tuleb Tartumaa Eesti Põllumeeste Seltsil oma eestseisus valida? – Valitud teosed I. Tallinn, lk. 353...357, 1959.
- Johnson, J. Vergleichende Berechnung, hinsichtliche der nöthige Arbeitskräfte, so wie des Ertrags und der Kraft-Vermehrung und Verminderung des Bodens bei verschiedenen Ackersystemen. – Landwirthschaftliche Mittheilungen. Herausgeben Dr. Fr. Schmalz. Bd. V. 12 Stück. Dorpat, S. 176...193, 1830.
- Johnson, J. Abhandlungen aus und zu der Veranschlagung der Bauerländereien in Liv- und Kurland. Mitau, 1835.
- Johnson, J. Ueber die Bestandtheile des Ackerbodens. Mitau, 1837.
- Johnson, J. Grundsätze der Veranschlagung landwirthschaftlicher Grundstücke. Mitau, 1839.
- Johnson, J. Versuch einer Anleitung zur Kenntniss und Behandlung der Düngemittel. Dorpat, 1839; 2. Aufl. Mitau u. Leipzig, 1841.
- Johnson, J. Von der Nahrung der Culturpflanzen. St. Petersburg, 1844.
- Johnson, J. Ein Beitrag zur Kenntniss der wirtschaftlichen Verhältnisse der Bauern in Kurland. – Mittheilungen der Kaiserlichen freien ökonomischen Gesellschaft zu St. Petersburg, S. 291...304, 1844.
- Johnson, J. Beitrag zur Kenntniss der wirtschaftlichen Verhältnisse der Insel Oesel. – Mittheilungen der Kaiserlichen freien ökonomischen Gesellschaft zu St. Petersburg, S. 335...408, 1850.
- Johnson, J. Ueber die Drainage. – Mittheilungen der Kaiserlichen freien ökonomischen Gesellschaft zu St. Petersburg, S. 268...289, 1852.
- Johnson, J. Das Nothwendigste dessen, was beim Ankauf von Pferden zu berücksichtigsten ist. St. Petersburg, 1853.
- Johnson, J. Betrachtungen über den Stand der Landwirthschaft in Grossbritannien und Versuch die Ursachen anzudeuten, wodurch dieselbe die hohe Stufe, auf der sie steht, erreicht hat. – Mittheilungen der Kaiserlichen freien ökonomischen Gesellschaft zu St. Petersburg, S. 1...17, 1857.
- Johnson, J. Ein kleiner Beitrag zur Kenntniss der Wirthschaftlichen Verhältnisse in Esth- und Livland. – Mittheilungen der Kaiserlichen freien ökonomischen Gesellschaft zu St. Petersburg, S. 401...424, 1859.
- Johnson, J. Ueber die Berieselungswiese in Jewe. – Mittheilungen der Kaiserlichen freien ökonomischen Gesellschaft zu St. Petersburg, 1860.
- Johnson, J. Ueber die Moorcultur und Wiesenberieselung. – Mittheilungen der Kaiserlichen freien ökonomischen Gesellschaft zu St. Petersburg, S. 1...32, 81...96, 1860.
- Johnson, J. Materialien zur Kenntniss der Knechtwirthschaft in Liv- und Estland. – Mittheilungen der Kaiserlichen freien ökonomischen Gesellschaft zu St. Petersburg, S. 252...264, 1860.

- Johnson, J. Ueber die Landwirthschaft in Russland. – Mittheilungen der Kaiserlichen freien ökonomischen Gesellschaft zu St. Petersburg., S. 321...359, 401...443, 1860; S. 1...11, 81...96, 1861.
- Johnson, J. Etwars über die zweckmässigste Grösse Landwirthschaftlicher Grundstücke. – Mittheilungen der Kaiserlichen freien ökonomischen Gesellschaft zu St. Petersburg, S. 321...337, 1862.
- Kuum, J. Esimene eesti põllumajandusteadlane Jakob Johnson. – Eesti Põllumajanduse Muuseumi teaduslike tööde kogumik III. Tartu, lk. 87...93, 1976.
- Reimann, W. Endine pärisori Jakob Juhani poeg. – Postimees, nr. 192, 1899.

Die Entsbegung der estnischen Landwirtschaftswissenschaft und der erste estnische Landwirtschaftswissenschaftler Jakob Johnson

J. Kuum

Zusammenfassung

Jakob Johnson (1806...1865) war der erste Este, der eine landwirtschaftliche Ausbildung erhielt und den Doktorgrad erwarb. Er war stellvertretender Vorsitzender der Kaiserlichen freien ökonomischen Gesellschaft (der St. Petersburg) und Redakteur der von dieser Gesellschaft herausgegebenen landwirtschaftlichen Zeitschrift (1844...1864). J. Johnson warb für den Einsatz neuer agrotechnischer Errungenschaften und die Anwendung von Mineraldüngern, für die Entwicklung des Kartoffelbaus, die Modernisierung der Flachsbearbeitung sowie für die Förderung der Pferdezucht. Aus seiner Feder stammt auch die Abhandlung über die Bodenmelioration und Landtaxation im Baltikum.